

SZEMLE

Adattár a XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. I. köt. Budapest—Szeged 1965, XI, 627 l.

A szegedi egyetem magyar irodalomtörténeti intézete a MTA Irodalomtörténeti Intézetének támogatásával figyelemreméltó vállalkozásba kezdett e kötet megjelentetésével. A XVII. századból ugyanis, amely az utóbbi időben egyre inkább az érdeklődés és kutatás tárgyává vált, már lényegesen nagyobb számú dokumentum maradt reánk, mint az azt megelőző korszakból. Áll ez különösen Erdélyre, ahol a szellemi élet egyben a legpezsgőbb is volt ezekben az időkben. Módszertanilag is érdekes és helyes ez a kezdeményezés, amelynek során igényes kivitelű sokszorosításban — a nyomtatásnál tehát lényegesen olcsóbb megoldásban — adnak közre a XVII. század szellemi mozgalmainak történetére vonatkozó adatokból.

A most megjelent első kötet HEREPÉI János cikkeit, ill. adatgyűjtését tartalmazza *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében* címmel. A fentebb említett ok miatt helyesnek látszik, hogy az *Adattár* elsősorban HEREPÉI gazdag erdélyi forrásanyagából merít. A szerző neve ismerősen cseng a könyvtörténettel foglalkozóknak, hiszen számos cikke éppen a *Magyar Könyvszemle* hasábjain látott napvilágot az utóbbi években. Az *Adattár* első kötete is több ilyen vonatkozású közlést tartalmaz, jóllehet az összeállítást elsősorban irodalomtörténeti szempontok vezették.

A kötet szerkesztője KESERŰ Bálint az anyagot tíz fejezetre osztotta. Az összefoglaló bevezetón kívül ezek mindegyike elé néhány oldalas áttekintést is írt. Ez a keret a különben meglehetősen heterogén forrású és értékű adatközlés áttekinthetőségét és rendjét lényegesen fokozta. A most publikálásra került forrásanyag egy része — nem egyszer igen nehezen hozzáférhető — már korábban megjelent ugyan, de még ezeken is csiszolt a szerző a mostani publikálásuk előtt. Így általában új és hasz-

nálható forrásanyag vált a kutatók számára hozzáférhetővé.

A források zöme, mint említettük, erdélyi. Ezeken belül HEREPÉI különös érzékkel és vonzódással a kolozsvári sáfárpolgárok feljegyzéseit vette bonckés alá. A hétköznapi eme igénytelennek tűnő könyvelése a szerző hozzáértő feldolgozásában igen értékes, nem egy esetben valóban páratlan adatokat nyújt. Az *Adattár* azonban nem csupán a korábbi erdélyi adatgyűjtéséből áll, hanem azt szerencsésen kiegészítik a debreceni és sárospataki nagykönyvtárak gazdag könyvanyagának bejegyzései, amelyeket HEREPÉI a közelmúltban tárt fel. Ez is jó példa, hogy a régi könyvekkel történő sokoldalú foglalkozás milyen széles körben használható adatokat tud feltárni.

A kötet használhatóságát igen hathatósan fokozza az ilyen adattárnál elengedhetetlen általános névmutató, amely a személyneveken kívül a földrajzi neveket is tartalmazza. Ez utóbbiak aláhúzással történő kiemelése helyes, viszont sajnálatos, hogy a különböző névalakok összevonására (Szeben-Nagyszeben, Várad-Nagyvárad stb.) nem került sor. Ez a kötet használóját könnyen megtévesztheti.

BORSA GEDEON

Uhlmann Aladár: A kohászat az Egyetemes Tizedes Osztályozás keretében. Az ETO 669 teljes táblázata. Kiad.: Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, (Bp). 1965. 207 l.

A kohászat ETO táblázata UHLMANN Aladár bevezető tanulmányával, magyarázataival és összeállításában három évi munka eredményeként jelent meg. Keletkezéséről szólva a kötet előszavában ZSIDAI József, a könyvtár igazgatója hangsúlyozza, hogy amikor régi tervükhöz hozzákezdtek, az ETO teljes magyar kiadásának megvalósulása még nem látszott közel levőnek. Ennek ellenére, hogy ma

már ez is a magvalósulás szakaszába jutott, úgy vélik, hogy a kötet megjelentetése indokolt. Valóban ez a kiadvány a kohászati irodalmat gyűjtő könyvtárak számára már most nagyon segítség. A kiadók szándéka szerint a kötet valamivel több, mint az ETO 669 szak teljes kiadása. A kezdő, vagy a kohászat irodalmában kevésbé tájékozott szakozók számára a bevezető tanulmány a kohászati fogalmakkal, terminológiával is foglalkozik, a táblázatokban pedig a FID hivatalos táblázataiban közölt részeket is itt-ott kibővíti, hogy a jelzetelési megoldások tekintetében segítséget nyújtsanak. Ezt a célt szolgálják a fémek periódusos táblázata, a fajsúly és olvadáspont szerint összeállított táblázatok is. A bevezető tanulmány szerzője és a táblázati részek összeállítója komoly szakozói hozzáértéssel és a kohászat irodalmának és problémáinak alapos ismeretében végezte munkáját, melyet nem lehet egyszerűen fordítói és szerkesztési feladatnak tekinteni. Maga az, hogy a szakterület ETO számok tekintetében korszerű és az érvényes szakjelzeteket pontosan állította egybe, e recenzió megjelenésekor talán már nem is látszik akkora feladatnak, mint amekkora az az egybeállítás idején volt, hiszen közben a 8. nemzetközi teljes kiadás (német nyelven) szintén megjelent. Ha ezzel egybevetjük a magyar kiadást, világossá válik annak jelentősége, hogy ezt a munkát egy nagy nemzetközi kiadással párhuzamosan magas színvonalon megoldottuk és azzal egyidőben adhattuk a táblázatot a szakozók kezébe. A magyar táblázat kiadásában a legnehezebb feladat azonban nyilván a kohászat megfelelő, egységes magyar terminológiájának áttekintése és egyeztetése volt. A szerkesztőknek kohász szakértők bevonásával ezzel a feladattal is sikerült megbirkózniuk. A kiadvány egyik legfőbb jelentősége éppen ebben van. De nem kevesebb az a gyakorlati haszon sem, mely a táblázathoz csatolt három nyelvű (magyar, angol, német) betűrendes tárgymutatóban rejlik. Ezek rendkívüli mértékben megkönnyítik a szakozók munkáját az idegen nyelvű szakirodalom osztályozásában. Együttal a táblázat esetleges külföldi felhasználását is elősegítik a magyar kohászati irodalom osztályozásában.

Talán csak néhány olyan hiányosságot lehetne felhozni, ami a kiadványban elkerülhető lett volna. A szerző az ETO sajátos szakkifejezései tekintetében eltér a magyar közhasználattól. Ez addig még nem zavaró, amíg a rosszhangzású „alszak” kifejezés mellőzéséről van szó, de nem helyeselhető, hogy a megszokott korlátozottan közös alosztások mellett a „különleges

csatlakozószámok” elnevezést tartja helyesebbnek. Zavaró a táblázatok közti magyarázó szövegekben használt ETO kifejezések között is több, pl. az „ETO számok közvetlen alosztásai” vagy „visszatérő jelzetek segítségével” vagy „Részletezés kettőspontos: 621 785 kapcsolással” vagy „Az egyes elemeket :669... kapcsolással jelöljük, vagy „közelebbi megjelölés: 621 365 viszonyítási formával”, vagy „Viszonyítással kifejezett alkalmazás: pl. alumíniumoké” (értsd: az egyes fémek alkalmazását viszonyítással jelölhetjük), stb.

Zavarja a használat az is, hogy a számok után a nagy ill. a kisbetűs sorkezdés nem következetes. Ha a számhoz több fogalom tartozik, előfordulhat, hogy a német jelzős szerkezet nyomán azt kis betűvel kezd, de a pont utáni második fogalom már nagybetűvel következik. Helyesebb lett volna minden szám után nagybetűvel kezdeni a sort. Nem sikerült a fölrendelt fogalmak nyomtatott sorok beiktatásával való kiemelése sem teljes mértékben, a nyomtatással szedett címek harmadik fokozata ugyanis lényegesen kisebb és vékonyabb lett, mint a gépírási szöveg, s így tulajdonképpen ellenkező hatást ér el: előbb a részleteket veszi észre a szem, s keresnie kell a fölrendelt fogalmat.

Nem következetes az utalások tekintetében sem. Néha csak az utalt számot tünteti fel, máskor szövegét is megadja. Több esetben elmaradt a korlátozottan közös alosztásokat jelölő függőleges vastagvonal. Nem sikerült a *Rokon területek* fejezetében a 621—1/—8 és néhány egyéb szakcsoport kiemelése. Ezeket a *Rokon területek* végére, az ETO számok sorrendjétől függetlenül toldották oda, s így lényegében megnehezítették a szakozóknak felismerésüket.

A fenti nem túl lényeges hibákon kívül néhány érvényes jelzet és párhuzamos felosztásra való utalás kimaradására lehetne még felhívni a figyelmet. A kiadvány egészében véve magas színvonalú és minden bizonnyal igen nagy haszonnal fogják addig is forgatni könyvtárainkban még — amint azt az előszó végén hangsúlyozák — a 669 szak táblázatait tapasztalataikkal és ismereteikkel a teljes magyar ETO kiadás rendelkezésére bocsáthatják.

BABICZY BÉLA

Clair, Colin: A history of printing in Britain.
London 1965. Cassell, [12], 314 l. 18 t.

A szerző maga említi könyve egyik helyén, hogy Stanley Morisonnak a nyomdász-művészet világtörténetét illusztráló könyvében (ismertetve *Magy. Könyvszle*

1963. 281. 1.) Angliának egészen 1702-ig nem jutott hely, egyetlen angol könyv képe sem szerepel benne a nyomtatás első másfél századából. Persze, ez nem jelenti azt, hogy nem volt angol könyvművészet, de nem vehette fel a versenyt például Franciaországgal, még kevésbé az olaszokkal. Az első angol nyomdász, William CAXTON is, jellemzően, Hollandiában sajátította el mesterségét és nem francia földön, ahonnan sokkal különb példákat hozhatott volna. Jellemző továbbá az angol nyomdászat őskorára a klasszikus szövegek teljes elmellőzése: a már fejlett humanizmus-kori igényeknek megfelelő tudós szövegek előállítására nem vállalkoztak. Késői indulás, lemaradás a művészi és tudós követelmények mögött egyaránt — ez jellemző az angol tipográfiát. Jellemző részletadat még, hogy a papírgyártás is később kezdődött, mint máshol. Angliában sok volt a bárány, tehát olesó volt a pergament... A könyvillusztráció terén sem voltak versenyképesek: a korai fametszet itt volt a legprimitívebb. A hatósági és az állami rend is gátolta a fejlődést: a nyomdák számát Londonban korlátozták, vidéken eleinte csak Oxford és Cambrigde tartott nyomdaműhelyt. És tilos volt fordításban kiadni a Bibliát...

Későn indult a hírlapirodalom is. Érdekesebb, hogy az első 1621-ből való, angol *Coranto* teljes címében 5 országot sorol fel, köztük Magyarországot is. Az első újságok csak külföldi híreket közölhettek.

A külföldi, főleg a holland uralomnak egy csapásra véget vetető William CASLON, az első nagy angol betűöntő, majd a nála is sokkal tehetségesebb BASKERVILLE. BASKERVILLE betűi már a világalom felé viszik az angol könyvnyomó ipart. Egyébként CASLON betűöntő műhelye 1941-ig fennmaradt, sőt tevékenykedett, 1941-ben bombatámadás pusztította...

A 18. század végétől Anglia hátrányos helyzetéből minden tekintetben az élre szökik: itt alakulnak az első gépi berendezésű papírgyárak, itt működik az első gyorssajtó, itt kísérletezik ki a rotációs nyomást, az offset-technikát, a fotokémiai illusztrációs eljárásokat, még előbb a tarka-barka színes litográfia ezerféle csinját-binját. CLAIR egészen napjainkig kíséri a nyomdaterrákia fejlődési vonalát: szól a fotosetterről, a teletypesetterről, az elektronika és az automatizáció szerepéről a nyomdászatban.

De láthatólag a könyvművészet alakulása áll ennek a nehezen megfogható szempontú könyvnek az előterében. A könyv címe névelővel kezdődik: *egy* történetét írja az angol nyomdászatnak — tehát maga sem tekinti végleges szintézisnek, de

még központi szemponttal bíró monográfiának sem egyébként rendkívül szorgalmasan szerkesztett, megbízhatóan dokumentált és mégis olvasmányosan megírt művét. „Minden benne van”, lexikonszerűen tömör, de teljes adatszerűségben. Gazdag irodalomra támaszkodik jegyzeteiben, de lemond teljes igényű bibliográfiai jegyzék összeállításáról.

Az időszaki sajtó kezdeteiről szóló fejezetnél nem említi Joseph FRANK: *The beginnings of the English newspaper c. könyvét* (Cambridge, Massachussets, 1961. Ism. *Magy. Könyvszle.* 1962. 379. 1.) A FUGGER-féle gyűjtemény újságleveleit a régi tradíciókhoz híven összefüggő kéziratos újságnak tekinti. A STEELE-féle *Tallert*, a jellegzetesen polgári, felvilágosult ideológiájával ható folyóiratot „újságnak” minősíti, amely szerinte főleg a külföldi híreknek ad teret.

A néhány felfogásbeli és tárgyi hiba aligha von le az adatgazdag könyv értékéből, amelynek gyorsan használható adattár-szerepét kítúnó indexe is támogatja. Hasonló jellegű munkánál azonban — és olyan munkánál, amelynél a szép kiállításra is látható gondot fordítottak — felötlő, ha mégis akad sajtóhiba, mégpedig kurzív szedésű fejezetcímekben is. (47. 1.) És az illusztrációkat tartalmazó táblák közül kétónél is találunk hibás nyomást, — legáltalában az elöttünk fekvő példányban.

D = a,

Livois, René de: Histoire de la presse française. I. Des origines à 1881. Lausanne 1965, SPES. 8, 318 l. 20 t.

Albumszerű, gazdagon illusztrált mű, a francia sajtó változatos történelmi képcsarnoka. Egyfajta ünnepi hang járul az ünnepi külsőhöz: dicsérete inkább a zsurnalisztikának, mint igazi, adatról-adatra mérlegelt élettörténete. De kétségtelen érdeme, hogy néhány az utóbbi években megjelent összefoglaló munkánál kiterjedtebb az anyaggyűjtése és érdeklésen, olvasmányosan emeli ki a sokfelől összegyűjtött adatok mögött rejtőző társadalmi mozgalmakat, a publicisztikai forgalom eleven hátterét. Az összefüggő előadást a különösen drámáinak érzett fordulópontok szemléltetésére meg-megszakítja — összesen 19 esetben — egy-egy kiemelkedő újságíró-egyéniség részletesebb bemutatása: ezeket a betét-fejezeteket (Theóphraste RENAUDOT, Emile de GIRARDIN, Armand CARREL, Henri ROCHEFORT, stb.) nem a szerző, hanem általa felkért újságírók vagy közéleti személyiségek vállalták, köztük WEYGAND tábor-

nok, Henri MASSIS, André MAUROIS —, hogy csak a nálunk is legismertebb neveket említettük.

A részletes bibliográfiát a szerző a második kötet végére ígéri: annak megjelenéséig a mű mögött rejlő tudományos eredmény mélységét nem lehet teljes mértékben méltányolni. Csak két előzetes észrevételt teszünk: a könyv bevezetésében leszögezi a szerző, hogy vezető szempontja a sajtó történelmi szerepe, sajtó és történelem kölcsönös összefüggése. Ezt néha oly következetesen viszi keresztül, hogy a sajtó belső fejlődésének, önmagából folyó összefüggéseinek bemutatása szenved rövidséget. Így például a *Journal de Paris* bemutatása rövid, igen sikerült jellemzés — de kimaradt belőle, ami szerintünk a leglényegesebb: hogy ez volt Franciaországban az első napilap.

Másrészről: egy széles szintézis többet mondhatna a nemzetközi összefüggésekről. Ma már nagy hiba, hogy minden egyes ország sajtótörténete úgy dolgozik, mintha a sajtó fejlődésének egyes állomásai mindenhol új eredményként mutatkoznának. És olyan hibák folynak belőle, mint az a régen megcáfolt, de itt is újra felbukkanó vélemény, amely a FUGGER-családot, mint korai lapkiadót tünteti fel, holott az úgynevezett *Fugger-újságok* nem újságok, hanem egy sokfelől összeszedett levélújság-gyűjtemény darabjai.

A könyv illusztrációs anyaga igen gazdag, tudományos értéke is komoly, Néhány oklevél — faksimile mellett kiaknázza a Bibliothèque Nationale és más francia gyűjtemények metszetanyagát. Különösen a színes reprodukciók szépek. A könyvet Hollandiában nyomtatták.

D. B.

Ranganathan, S. R.—A. Neelamegham: *Classified catalogue code with additional rules for dictionary catalogue code.* 5. ed. London, 1964. 644 l.

A magyar könyvtárosok nagy tisztelettel emlegetik RANGANATHAN nevét és műveit. Ennek jelentőségét az sem csökkenti, ha megjegyezzük e mellett, hogy lényegesen kevesebben vannak azok, akik olvassák, értik és hasznosítják is munkájukban azok elméleti eredményeit. Ranganathan műveinek, így a most 5. kiadásban megjelent *Classified catalogue code* c. művének tanulmányozása azonban jó néhány tanulsággal hasznosítható a magunk számára.

Első kiadása 1934-ben jelent meg. Azóta a kiadások során kétszeres terjedelműre nőtt. A kiadások egybevetése, tartalmá-

nak bővülése, anyagának alakulása önmagában is igen tanulságos. Nem véletlen, hogy maga a szerző bevezetésében részletesen elemzi a mű keletkezésének és az újabb kiadások létrejöttének indítékait, körülményeit és munkamódszereit a kiadások előkészítésében. A mű keletkezése a húszas évek közepére nyúlik vissza, amikor a szerző a londoni egyetem könyvtáros szakán az angol-amerikai katalogizálási szabályzatot tanulmányozta. Indiába visszakérülve értek meg gondolatai ottani könyvtári gyakorlata során. A mű első megfogalmazására osztályozási rendszerének megjelenése után került sor. A szerző módszere a „végtelen spirális” elve szerint a kérdések újabb és újabb megfogalmazásában, a rögzített eredmények felülvizsgálásában, a terminológiai tisztázásban, majd az így kimunkált anyagnak a különféle egyéb szabályzatokkal való összehasonlító tanulmányok sorozatának eredményeként végrehajtott korrekciókban, pontosabb átfogalmazásokban, definíciókban és az anyag szükséges átrendezésében rejlik. A szerző a szanszkrit hagyományokra támaszkodó sutra-stílusban, aforizma-szerűen fogalmazza meg alapszabályait.

A mű új kiadásában külön hangsúlyozni kell az anyag átcsoportosítását, és azt, hogy a címek sokszor új megfogalmazásban térnek vissza. A fejezetek új alá és főlérendeltségi viszonya a fejezetek új jelölésében is kifejezésre jut. A két nagybetűvel világosabban tagolt, önálló fejezetek keletkeztek. A címek átfogalmazásában egyetlen szónak is elvi jelentősége van, pl. a periodikus kiadványokról szóló fejezetben a folyóiratok egyesítésével járó katalogizálási problémákkal foglalkozó szakasz címét az előző kiadásokkal szemben nem elnyelés (absorption) hanem összeolvadás, ötvöződés (amalgamation) szóval fejezik ki. Az ehhez hasonló apró finomítások igen jellemzőek az új kiadásra. Jelentkeznek természetszerűleg művében a könyvtári és dokumentációs munka során kialakult modern problémák is mint új fejezetek, új bekezdések. Így szól a megjelenés előtti katalogizálási problémáiról, a folyóiratok kivonatolásának szabályairól, a mikromásolatok, az audio-vizuális anyagok katalogizálásáról stb. Művének 5. kiadása hat új fejezettel (A szimmetria törvénye. A könyvtári katalógusok fizikai formái. A központi katalógusok. Homonimák a szakmutatók rendszőiben. Tárgyszó fajták. Nem hagyományos dokumentumok) bővült. Az elvi fejezetek előbbre, a formai kérdések tárgyalása hátrább került a fejezetek sorában. A problémák külsőleg és tartalmukban rendeződtek, a tények és

szabályok felsorakoztatása mellett kibontakoznak az elméleti megfogalmazások.

A könyvtártudomány általános törvényeiből kiindulva vizsgálja a katalógizálás általános érvényű szabályait, értelmezésüket és a kérdésekkel kapcsolatos egyes törvényszerűségeket, mint pl. az elfogulatlanság, a szimmetria, a takarékoság, a helyi variációk és a különféle szabályzatok egymásba való átszivárgásának (ozmózisának) törvényeit.

A katalógusok problémái közül külön tárgyalja a könyvtári katalógusok, a központi katalógusok, a dokumentációs címjegyzékek és a bibliográfiák, továbbá a szakkatalógus, a tárgyszó-katalógus és a szótárkatalógus kérdéseit.

A személynevek elemzésével foglalkozó fejezetekben kitér a különféle, nem-európai (ázsiai, arab, izlám, ind stb.) nevek sajátosságaira is, bőségesen sorol fel példákat, sőt jegyzékeket közöl. Egyik fejezetében a leggyakoribb rövidítések (utónevek, földrajzi nevek, általános rövidítések stb.) felsorolási is megtalálhatók. Ily módon az elméleti megfogalmazások és a gyakorlatilag hasznosítható szabályok és összeállítások szoros egységben jelentkeznek az egyes fejezeteken belül.

A szerző a betűrendes szerzői és betűrendes tárgyi katalógus szabályait is egységben szemléli. Kifejti a katalógizálás törvényeit, az általános irányelveket, fejlődésének problémáit és a terminológia kérdéseit. Tárgyalja a „szerzőség konfliktusát”, a személynevek és egyéb nevek besorolásának, az utalások és az indexekbe való besorolás problémáit. Foglalkozik az egyes kiadványfajták (egy-kötetes, több-kötetes, gyűjteményes és sorozati művek és a periodikus kiadványok) katalógizálásával. A könyvek és a periodikus kiadványok központi katalógusainak, a nemzeti bibliográfiák címlírásainak, továbbá a periodikák indexelésének és kivonatolásának kérdéseivel. Utolsó fejezeteiben az őnyomtatványok és a nem könyv jellegű anyagok katalógizálását tárgyalja. Függelékében a katalógizálási szakkifejezések angol és hindi szójegyzékét, a mű bibliográfiái hivatkozásait és tárgyszavas indexét adja.

Meg kell említeni végül, hogy a szerző műve új kiadásának átdolgozását munkatársával 320 munkaóra alatt végezte el. Ez az adata önmagában is sokat mond Ranganathan alkotó módszeréről. Elméleti és gyakorlati szempontból érdeklődésre méltó részletein felül számunkra a mű állandó, következetes továbbfejlesztésének módszere szolgálhat fő tanulságul.

Paupié, Kurt: Handbuch der österreichischen Pressegeschichte. Band II.: Die zentralen pressepolitischen Einrichtungen des Staates. Wien—Stuttgart 1966. Braumüller, 3, 200 l.

PAUPIÉ alapvető műve — az 1848 utáni osztrák sajtótörténet első tudományos rendszerezése — eredetileg két kötetre volt tervezve. Az első még 1960-ban megjelent,¹ és az általános sajtófejlődést, a sajtójogi vonatkozásokat, végül a sajtó megosztásának háttérét képező osztrák pártpolitikát tárgyalta, majd részletes képet adott a bécsi sajtóról, annak legfontosabb orgánumait monografikus ábrázolásokban mutatva be. A második kötetnek a vidéki sajtóról, a hírgyűnökségekről és a hivatalos sajtótájékoztató és irányító szervekről kellett volna szólnia. De munka közben az anyag szétfeszítette az eredeti kereteket és így a most hozzánk érkezett 2. kötetet szerzője kizárólag az 1848-tól máig tartó korszak osztrák állami sajtópolitika intézményeinek és szerveinek, az ő meghatározásának szavait használva „a pozitív sajtópolitika műszereinek” szentelte. A vidéki sajtó története egy később megjelenendő harmadik kötet tárgya lesz.

Paupié hű maradt eredeti alapfelfogásához és a mai német sajtótudomány fogalmi meghatározásaihoz; a sajtó mint aktuális tudattartalmak közlő eszköze, ugyanakkor mint véleményformáló és irányító tényező jelenik meg nála. Megmarad eredeti célkitűzésénél is, amely pedig a mű fejlődését figyelve ma már inkább túlszerűnek látszik: csupán tudományos segédeszköznek számlálja a könyvet, előmunkaként a még meg nem írt teljes osztrák sajtótörténethez.

Ezen a legjobb német hagyományokhoz csatlakozó „Grundriss”-igényen valójában már túljutott a szerző. Egy még teljesebb szintézisnek mindenestre legalább a vezető szempontjait megadja. Nemesak az anyaghoz vezet el és nem csupán körvonalakat vázol fel. Ilyen vezető szempont a jelen kötetben a pozitív sajtópolitika kialakulása és fokozatos megvalósulása, ami jellemzi a negyvennyolc utáni kort az azt megelőző kizárólag negatív állami szemlélettel szemben, amely a sajtó kezelésében jóformán csak rendőri feladatot látott. 1848-ban változik az állam, a császári udvar magatartása a sajtóval szemben, mint ahogyan a sajtó maga is megváltozott. Tudatára ébredt tényközlő feladatán túl véleményformáló és irányító szerepének is. Míg az addigi állami sajtóirányítás aktívabbá tételét legfeljebb a külpolitika vonatkozásában kísérte némi siker (meg, hozzátehetnénk, talán a magyar sajtó Habsburg-szempontú

aktivizálásáról folyt több vita a kormánytényezők körében, mint amennyi eddig nyilvánosságra került) — addig a forradalom éve megérlelte a sajtó belpolitikai fontosságának belátását is. Felállították az ausztriai lapok figyelésére és irányítására hivatott *Centralbureau*-t. De az új intézmény igazi kiépítése elmaradt, mert a forradalmat levették, s így nem volt akadálya a rendőri módszerekhez való visszatérésnek.

1852-ben létesült a *Pressleitungscomité*, amely a belpolitikában megint a régebbi fegyverekre szorítkozott, cenzúrával és gazdasági nyomással fegyelmelte az ellen-szegülő orgánumokat. A külpolitikában azonban már nagyvonalúbb kampányt kezdett: újságírók és lapok rendszeres irányított információján keresztül törekedett a fenyegetett osztrák hatalmi pozíciók megerősítésére a Német Birodalom keretében.

Solferino és Villafranca után a BACH-korszaknak ez a politikája végleg csődbe került. A kormányzat levonta a tanulságot, figyelmét a belpolitikára vonta össze, a központi sajtóhatóságot *Pressleitungs-bureau* névvel 1860 decemberében újjáalakították. További fordulatot hozott a kiegyezés. Emelkedett a sajtópolitika aktivitása a nyugati nagyhatalmak és a balkáni államok irányában, ugyanakkor belpolitikai vonatkozásban a nemzetiségi helyzet figyelése és aktív befolyásolása lett a másik főcél. Ezekkel a feladatokkal alakult az 1867-ben felállított *Pressdepartement im Ministerratspräsidium*, voltaképpen az osztrák-magyar államszerződés alapján újonnan létesült közös külügyminisztérium III. Osztálya. (*III. vagy Pressdepartement.*) Az új hivatal az osztrák belügyminisztérium keretében meghagyott (de jóformán csak a hivatalos *Wiener Zeitung* és társai kezelésére korlátozott hatáskörű) sajtóosztállyal éppolyan fokon tartotta a kapcsolatot, mint a külföldi (a diplomáciai hálózatba épített) sajtóreferensek jól szervezett együttesével és mint az új magyar minisztérium (miniszterelnökség) sajtóosztályával, amelynek első vezetője, LUDASSY-GANS Mór a bécsi sajtóhatóság aktáiban is ismételtelen szerepelt. A külügyi sajtóosztály magyar kapcsolatai — a dolog természeténél fogva — ettől az időponttól az első világháború végéig a legélénkebbek. A *III. Departement* (amelyet a későbbiek folyamán legtöbbször a *Literarisches Bureau* elnevezéssel illetnek) gyúleges ügyrendjét 1876-ban ANDRÁSSY Gyula gróf adta ki, mint közös külügyminiszter. Igaz, hogy ezen túlmenően PAUPIÉ adatai szerint ANDRÁSSY személyes szerepe inkább negatív volt, nem volt érzéke a hírlapokhoz és a hírlapíráshoz, az osztály régi vezetője és

nagymúltú szervezője, HOFMANN báró a nézeteltérések megamiatt, hogy ANDRÁSSY rendszeresen elmulasztotta a sajtóosztály informálását fontos diplomáciai ügyekről, le is mondott. A hivatal ügyköre fokozatosan bürokratikus ténykedésre szűkült. A továbbiakban egyébként a *Literarisches Bureau*-nak magának is volt két magyar vezetője: 1895-től kezdve néhány évig DÓCZI Lajos, 1905—1913 között KÁNYA Kálmán.

A pozitív osztrák sajtópolitika negyedik fázisa az első világháború éveire esik. A háborús sajtóirányítás szervei — *Kriegsüberwachungsamt*, *Kriegspressesequatier*, *Pressediens für die Allerhöchsten Herrschaften* — főleg a központi hatalmak szerepének, hadvezetésének, hadicéljainak védelmét és magyarázatát szolgálták szemben a nyugati hatalmak nagyhatású propagandájával. A sajtóhadiszállásnál akkreditált újságíróknak a PAUPIÉ által ismertett iratok közt levő jegyzékében csak egy magyar név szerepel: MOLNÁR Ferencé, aki mint *Az Est* tudósítója van a névsorban felemlítve.

PAUPIÉ előadásában az osztrák sajtópolitika utolsó, ma is tartó fázisa az 1918-ban alakult új polgári köztársaság érdekében folytatott propagandát és tájékoztatást veszi központi feladatának. Célja az induláskor a volt ellenség megnyerése volt, főleg a szomszédállamok Bécsellenes „resentiment”-jának feloldása. 1918-ban eredetileg két állami sajtószerv létesült: *Pressedepartement im Staatsamt für Äusseres* és *Pressestelle in der Staatskanzlei*. Ezeket központosította, majd a náci megszállás és a második világháború után az egész hivatalos sajtópolitikát újra felbresztette a *Bundespressediens*.

PAUPIÉ könyvének minden fejezetét a benne tárgyalt sajtóhivatalra vonatkozó levéltári anyag — hol csak utalás formájában megadott, hol gazdagon kivonatolt, vagy éppen teljes szövegben közölt — ismertetése és bibliográfiai áttekintése kíséri. Nem világos, miért hozza a *Pressleitungs-bureau*-ra vonatkozó forrásokat is a *Pressdepartement*-től szóló fejezet, után. Így éppen az a két fejezet látszik némileg összefolyni, amelyet pedig a világháború idejég legfontosabb korszakhatár, az 1867-es év választ el. Részletes aktaközlési néha túl vezetnek fejezeteinek kijelölt keretén, de az Ausztrián kívüli sajtókutatás ezekért bizonyára éppoly hálás lesz, mint egyébként mindig tőmör, a logikus fonalat soha el nem engedő összefoglaló ismertetéseiért. Ilyen szempontból különösen érdekes az egykorú német sajtó vezető orgánumainak nyilván német szakemberek számára is sok újat mondó ismer-

tetése az osztrák sajtóbüro irataiból. Ezek a kis lexikon-cikkyszerű feljegyzések közlik a lapok szerkesztői és munkatársai, különösen az osztrák (benne természetesen egyben a magyar) kérdésekkel foglalkozók nevét, felfogásuk jellemzését, a lapok irányát, a mögöttük álló állami és gazdasági tényezőket, a példányszámot, a felvevő területet, az olvasóközönség összetételét stb.

Részletes bibliográfiai függelék zárja le a kötetet, valamint az I. és II. kötet együttes (de nem egybeolvasztott) mutatója.

Érdeklődéssel kell várnunk a nagy alaposságú, amellel részletmegfigyeléseiben is mindig érdekes, szép előadásban megírt könyv további folytatását. Vagy folytatásait, mert a sajtó tudományos kutatói bizonyára csak örömmel fogják fogadni, ha PAUPIÉ műve anyagának és szempontjainak további gazdagodása miatt a harmadik kötetrel sem lesz befejezhető.

DEZSÉNYI BÉLA

Alexander Hyatt King két könyvéről.¹

Örvendetesen megszaporoztak azok a művek, melyek az angol zenei könyvtáros gárda mindinkább erőteljessé váló munkálkodását tükrözik. Ez a csoport, mely az angol zenetudósok élvonalába tartozik, jelentős, kétirányú — zenetudományi és zenei könyvtári — tevékenységet folytat. Működésük egyrészt felöleli az angol zene valamennyi nagy korszakát, mind a történeti vizsgálatok, mind a forrásanyagok feltárásában. Másrészt fontos és alapvető dokumentumokkal gyarapítják a zenei könyvtári szakirodalmat. B. BANNER, Ch. CUDWORTH, R. J. HAYES, R. W. HUNT, V. LEACH, M. LINTON, A. N. L. MUNBY, P. MUIR, J. PEMBERTON, W. STOCK, A. P. VLASTO, J. A. WESTRUP ma már világviszonylatban is igen jelentős és ismert tagjai annak a zenetudós csoportnak, melyhez többek között Alexander Hyatt KING is tartozik. Sokoldalú érdeklődése a zenetudomány kérdései iránt, már „hivatalból” is alátámasztást nyer, hiszen A. H. KING a British Museum zenei osztályának vezetője. Régóta foglalkozik a zenetudományi kutatás periferikus kérdéscsoportjába tartozó olyan problémákkal, mint a zenemű-nyomatás, vagy a zenemű-gyűjtés története.

A *zenemű-nyomatás 400 esztendeje* című rövid összefoglalásában azon kisszámú és alapvetően fontos dokumentumoknak egyikét üdvözölhetjük, mely e tárgykörben

megjelent. A zenemű-nyomatás, mely a könyvnyomatás alapjaitól jelentősen eltér, a tárgyalt időszak alatt hatalmas fejlődésen ment keresztül. Mai ismereteink szerint a legelső zenei kiadványa a kb. 1473-ban készült, kézzel rubrikált, kettős nyomtatású, gótikus notációjú *Constance Gradual*; tőle hosszú út vezet a fa-, kő-, rézmetszésen keresztül a modern zenei nyomtatásig. Szinte hihetetlennek tűnik, hogy már az ősnymatvány-korszak 270 liturgikus zenei nyomtatványt eredményez a számos egyéb, zenével illusztrált kiadványon kívül. KING könyvében a zeneműnyomatás legfontosabb állomásait tárgyalja felkülönös tekintettel a német, olasz, francia, angol és holland nyomdatermékekre, de az áttekintés az amerikai zenei nyomtatás kezdeti időszakára is kiterjed. A kis és igen hasznos könyvecskét a benne levő számos szép illusztráció csak vonzóbbá teszi.

KING másik könyve a *Néhány angol zenemű-gyűjtő 1600–1900 között* a maga nemében eddig páratlan mű. Mind a mai napig az egyetlen olyan összefoglaló írás, mely — ha egy országon, Anglián belül is — egy eddig teljesen feltáratlan kérdéssel foglalkozik. A kötet KING Sanders-i felolvasásait tartalmazza. A források és alapelvek sommás tisztázása után a mű négy nagy korszakra bontja a vizsgálatot. Az első korszak kb. 1600–1799-ig, a STUARTOK és GYÖRGYÖK korára, a második 1800–1849-ig a nagy GYÖRGYÖK és kisebb viktoriánusok, a harmadik a nagy viktoriánus aranykor idejére 1850–1899 között, végül a negyedik a huszadik századi periódusra tagolódik. A négy nagy fejezetet két függelék egészíti ki. Az egyik a Royal Music Library — mely többek között a HÁNDEL-kéziratokat őrzi — gyűjteményének rövid történetét, valamint Frederic NICOLAY-nek, CHARLOTTA királynő zenei könyvtárosának munkásságát tárgyalja. A másik függelékben KING kronologikus táblázatok formájában ismerteti a 18–20. századi és anonim angol gyűjtőket, vagy gyűjteményeket. E fejezet, az érintett korok legfontosabb dokumentumai, az árverési és könyvkereskedői katalógusok alapján készült. KING könyvében fel-

¹ KING, Alexander Hyatt: *Four hundred years of music printing* London, 1964, British Museum. 48 p. 2 t.

KING, A. H. *Some British collectors of music, c. 1600–1960*. Cambridge, 1963, Univ Press XVI, 178 l. 4 t. 150. pp.

használ minden, — többségében igen nehezen — elérhető forrást és ezeket érezhetően nagy szeretettel, gondnal és odaadással tárja fel. A zenei magángyűjtemények sorsára, azok fejlődésére vonatkozóan szá-

mos lényegre ható megállapítása van, melyek általános és fontos értékűek, mind zenetudományi, mind könyvtári vonatkozásban.

PETHES IVÁN

BIBLIOGRÁFIÁK

Gábor Imréné: Kommunista röplapok bibliográfiája. 1919—1944. 1—2. Bp. 1965, MSzMP Párttörténeti Int., Kossuth Kiadó soksz. 535 l.

A két kötetes 1316 tételt magában foglaló bibliográfia értékes forrásanyag, fontos kortörténeti dokumentumgyűjtemény a tudományos kutatóknak és az olvasóknak. Az 1919 és 1944 között illegálisan kiadott röplapok komoly segítséget nyújtanak a párttörténet tanulmányozásához.

A két kötetes mű négy fejezetre oszlik: 1. az illegális kommunista mozgalom röplapjai 1919—1944. 2. egyéb forradalmi munkásszervezetek röplapjai 1925—1929. 3. a hitlerellenes antifasiszta harc röplapjai 1942—1944. 4. az úgynevezett Függetlenség az viszonylag kis számú röplap-anyagot tartalmazza, amelyek szorosan nem tartoznak a magyarországi mozgalomhoz, de azokkal mégis összefüggnek. A röplapok tematikája igen változatos, a Kommunista Magyarországi Pártja és a forradalmi munkásszervezetek felhívásait kiáltványait tartalmazza az ország különböző társadalmi rétegeihez az ország sorsát érintő legégetőbb problémákról.

A gyűjtemény nem teljes, mert sok illegális kiadvány megsemmisült a harcok során. GÁBOR Imréné azonban a Párttörténeti Intézet Archivumának anyagát kiegészítette az Országos Széchényi Könyvtárban, a Legújabbkori Történeti Múzeumban, a Hadtörténeti Múzeumban és a Fővárosi Levéltárban található röplapok, röpiratok adataival.

Az egyes fejezeteken belül a röplapok, a közrebocsátó szervek szerint a megjelenés sorrendjében követik egymást, ezen belül pedig abc-rendben vannak sorolva.

A könyvtári szabályoktól eltérően a szerző a megszólítást tekintette címnek, mivel azonban a megszólítás több röplapnál ugyan az, ezért az egyes tételek közlik a röplap első sorait is, amennyiben az első sorokból nem világos a röplap fő mondanivalója, rövid annotáció következik.

A címleírások után az impresszumadatok, a röplapok jelzetei és a lelőhely megjelölése következik.

A tájékozódás megkönnyítését magyarázó jegyzetek és mutatók szolgálják.

Egy tárgy, illetőleg téma mutató, rajzos röplapok mutatója, egy helymutató, mely vidéki városok mellett budapesti utcákat, a reket és vendéglőket is jelöl, melyek egy-egy fontos gyűlés, tüntetés színhelyei voltak.

A jól olvasható szöveg az egyes tételek helyes elosztása és az izléses címlap a Kossuth Könyvkiadó Sokszorosító Üzemének jó munkáját dicséri.

GÁBOR Imréné alapos, nagy körültekintéssel, szakmai felkészültséggel és gondnal végzett műve első ízben publikálja az ellenforradalom korának röplapjait a bibliográfia ilyen értelemben is úttörő jellegű.

MUNKÁCSI PIROSKA

List of current—serials. The John Crerar Library. 5. ed. Chicago, 1965. VI, 286 l.

A John Crerar Library kurrens folyóiratainak jegyzéke a könyvtárba járó 12 000 cím közül kb. 9000-et sorol fel. A két szám közti különbség abból adódik, hogy a szerkesztők általában eltekintettek az állami hivatalos kiadványok és az adminisztratív jellegű periodikumok adatainak közlésétől. A katalógusban szereplő folyóiratok elsősorban a természettudományok, illetve az alkalmazott tudományok területéről valók.

A betűrendes jegyzék a címek mellett a raktári számokat és az állományadatokat közli. Utóbbiak nemcsak az adott évre vonatkoznak, hanem a közölt tételnek a könyvtárban meglévő állományát tükrözik, mégpedig igen világos és áttekinthető formában. Érdekes az, hogy a kiadvány nem tünteti fel az egyes periodikumok megjelenési helyét, de még az országát sem. Erre csupán akkor kerül sor, ha több azonos címet kell egymástól megkülönböztetni.

Külön kell szólni a katalógus szép külső kiállításáról: modern spirál kötéséről, kifogástalan nyomásáról, áttekinthető beosztásáról, amely a használatát is nagymértékben megkönnyíti. A kiadvány mind tartalmi vonatkozásban, mind pedig a formai megoldások szempontjából értékesnek, sőt példamutatónak mondható.

NÉMETH MÁRIA

Munkácsy Piroska: Az 1961 és 1962. évi grafikai plakátok és metszetek. Budapest 1965, 433 l. (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai 62.)

A modern képzőművészettel foglalkozó kutatás részére lényeges kiadvánnyal jelentkezik az Országos Széchényi Könyvtár, amikor közrebocsátja azoknak a grafikai lapoknak kataszterét, melyek kötelesepéldányaként 1961–62-ben kerültek a Könyvtár gyűjteményébe. Jelentőségét az adja meg, hogy lehetővé teszi ennek a hatalmas gyűjteménynek áttekintését, amelynek művészettörténeti feldolgozása, egy ilyen összeállítás nélkül, az anyag természeténél fogva szinte lehetetlen, vagy legalábbis körülményes. A könyv megjelenése tehát kiindulást biztosít minden, e problémakörrel foglalkozó tudományos munkának.

A kiadványt e szempont alapján vizsgálva és értékelve, egyetértünk a szerkesztés féltével. MUNKÁCSY Piroksa a gyűjteményt az ETO rendszere alapján bontotta szakcsoportokba, ami a művészettörténeti kutatás részére egy kidolgozott, precíz tematika érvényesülését biztosítja. Nem akarjuk azt állítani, hogy a tematika általános kiindulása a művészettörténeti munkának, de feltétlenül helyes az adott anyagban, mert a szakcsoport itt egyúttal műfaj-meghatározást is jelent. A plakátoknál ezt az összeállítást szinte problémamentesen lehetett érvényesíteni, mert a plakátnál a tematika az alkotás rendeltetését, létrehozásának célját is jelöli. Így tehát a szakcsoportban megnevezett tematika és a plakát témája egybeesik.

A publikálásra kerülő másik csoportnak, a metszeteknek ez a besorolása már problematikusabb, mivel műfajilag nem tartozik az alkalmazott grafika körébe és ezért létrejöttét sem egy adott tematika határozta meg. Az ETO rendszere bár itt is lehetővé teszi a tematikus elrendezést, de hogy ez mennyire nem ad biztos eligazítást a műre vonatkozóan, néhány példával illusztráljuk. Így pl. az öszt, az alkonnyt, a hóvihart bemutató képek vajon műfajilag nem tájképek-e, — szinte bizonyosan odatartoznak a művészettörténeti feldolgozás szempontjából — míg az adott rendszerben a művészi ábrázolás egyéb tárgyaihoz (762 : 7.049) kerültek. Vagy az úttörőtábor bemutató rézkare valóban a munkaábrázoláshoz kapcsolható, mint ahogy a könyv besorolja, vagy inkább életkép? Ugyancsak itt találjuk a paraszasszonyt vagy a nápolyi halászok utcáját ábrázoló rézkarcot, míg lehet, hogy műfajilag az első emberábrázolás, a második pedig városképábrázolás.

Itt tehát tematikán alapuló pontos

műfajmeghatározást nem adhatunk, illetve adhatunk, de igen sok a hibalehetőség. Mint szerkesztési elvet itt is elfogadjuk az ETO rendszerét, mert tudjuk, hogy ilyen hatalmas anyagnak megközelítőleg leghasználhatóbb összeállítását biztosítja, azonban nem tartjuk azonos értékűnek az alkalmazott grafikában elérhető precizitással.

A szerkesztés az egyes szakcsoportokon belül azután betűrendben közli a tételeket. A rézkare anyagánál ez az összeállítás teljesen egyöntetű, mivel a sorrend meghatározója az alkotó, így a betűrendezés művésznév szerint történik.

Nem ilyen tiszta a plakátanyag sorrendisége, mivel részben a művész neve, részben, amikor név nincs, a plakát címe adja az alfabetikus egymásutániságot. Ezzel a kettősséggel logikailag nem értünk egyet. Véleményünk szerint a cím szerinti betűrendet kellett volna egységesen végigvinni. Feltétlenül lényeges a művész nevének feltüntetése, de nem sorrend meghatározóként, hanem a méret vagy az annotáció után. Hiába különíti el a tipográfia a művész nevével azzal, hogy kiemeli a tükörből, a szerkesztés elvileg azonosan kezeli a címet és a művészt. Ha a szerkesztés a művész nevével akarja mindenképpen a betűrend meghatározójaként venni, akkor azokat a plakátokat, melyeknél nincs feltüntetve a készítő neve, együttesen a név nélkülieknél kell felsorolni. De a kettőt — címet és művészt — keverni, nem helyes az összeállítás logikai rendje szempontjából.

E kérdésnél jutunk el a könyv végén levő betűrendes mutatóhoz. A kiadvány bevezetőjeként közölt Útmutató szerint itt a „szerzők nevét, a grafikusok nevének feltüntetése nélkül kibocsátott plakátok címét, a címlírásban szereplő konkrét személy- és helyneveket” találhatja meg az olvasó. Ezt alapul véve a mutató megvizsgálásához, a következőket állapíthatjuk meg. A mutató igen helyesen a könyv teljes névanyagát magában foglalja. Ez egyúttal lehetővé is tette volna az általunk fentebb javasolt megoldást, ami szerint a művész nevével nem vesszük a tételek sorrendiségénél irányadónak, hiszen a művész a mutató alapján úgyis visszakereshető a szövegben. Így nyugodtan tartható a címszerinti felsorolás, anélkül, hogy a művész neve elszikkadna.

Azonban a mutató összeállításánál nem értünk egyet azzal, hogy a tételek címe szempontjából nem közöl teljes anyagot. Ez tulajdonképpen visszatükröződése annak a hiányosságnak, amit a sorrendiségénél a művésznév és a cím összekeveredése okozott. Így azután a könyvet felhasznál-

náló kutatónak le kell mondani arról, hogy tárgyi szempontból is teljesnek vegye a mutatót, pedig sok esetben éppen ez segítené a munkáját. Ugyanakkor ebben sem következetes a mutató megszerkesztése, mivel bőven akad olyan tétel, mely szerzője és címe szerint is mutatózó van. Helyesebbnek tartottuk volna, ha a mutatózás nemcsak a név, hanem a címek szempontjából is teljességre törekszik. Ez természetesen csak a plakát anyagra vonatkozik, a metszeteknél elegendő a művész nevének mutatózása, amit a bevezetőben kellőképpen indokolni lehet.

A mutató hibájának tartjuk azt is, hogy hivatkozási számként az ETO számrövidítést adja meg. Ez a tétel visszakeresését igen megnehezíti. Helyesebb lett volna — az ETO számának megadása mellett — a könyv oldalszámának jelölése is. A mutató mindig az adott könyv segédeszköze, annak használatát van hivatva bizonyos szempontok alapján megkönnyíteni, ezért tartjuk helyesnek az oldalszám kivétlését.

E néhány probléma felvetését szükségesnek tartottuk, de hangsúlyozni kívánjuk, hogy a szerkesztés alapelveivel egyetértünk és a kiadványt rendkívül fontosnak tartjuk a művészettörténeti kutatás részére.

DÁVID KATALIN

Bücherkunde Ostdeutschlands und des Deutschtums in Ostmitteleuropa. Bearb. von. Heinrich JILEK, Herbert RISTER, HELMUTH WEISS. Köln—Graz, 1963, Böhlau Verlag, XXXVI. 560 l. (Ostmitteleuropa in Vergangenheit und Gegenwart 8.)

A marburgi J. G. Herder-intézet kiadásában megjelenő sorozat bibliográfiai kötete válogatott bibliográfiát ad témájáról, a lehetőség szerint a legújabb irodalmat (könyvet és folyóiratcikket egyaránt) közli, így már múlt századi munka meglehetősen kevés akad benne, forráskiadványokon túlmenően, s nagyjából az 1950-es évek végéig terjedt a feldolgozás. A lehetőleg rövidített címfelvételű, és a ritkább nyelvek esetében a cím német fordítását is közlő címfelvételek területi elrendezésben kerültek be a bibliográfiába, azon belül pedig nagyjából általános szakrendszerben. Az általános munkák után előbb az egyes szorosan vett kelet—német tartományok anyagát közlik (Nyugat- és Kelet-Poroszország, Pomeránia, Kelet-Brandenburg és Posen-Poznań, Szilézia), utána pedig az egyéb területek németjeire

vonatkozó anyagot (szudéta-vidékek, Szlovákia, Posen-Poznań és Lengyelország, balti államok, Észtország és Lettország együtt, Litvánia). Ezeket a főfejezeteken belül a mindig megismétlődő fejezetbeosztás az általános munkákat tárgyalja (bibliográfiák, kézikönyvek), azután a honismereti vagy földrajzi irodalmat (még geológiát is), településtörténetet, néprajzot. Utána következnek a történeti segédtudományok, a historiográfia, forráskiadványok, őstörténet, azután általános történet (nagyobb anyag esetén korszakokról tagolva), gazdaság és társadalomtörténet (ugyancsak a legtöbb esetben alfejezetekre bontva a gazdasági élet egyes ágai szerint), azután jog, közigazgatás, hadsereg, egyháztörténet, kultúra és szellemi élet (külön a közoktatás története, a tudománytörténet, képzőművészet, zene, színház, sajtó, nyelv, irodalom alfejezetekkel). Végül a helytörténet (egyes főfejezeteknél családtörténet) zárja a fejezetek sorát. Az egyes fejezeteken és alfejezeteken belül sem betűrendet használnak az összeállítók, hanem — véleményünk szerint igen helyesen — logikai és fontossági sorrendet. A közel 150 oldalas név- és helynévmutató, amely nagyobb címszavaknál analitikus és a kurrens számozásra utal, jól tájékoztat. A helynevek esetében az idegen névnél utal a német elnevezésre, kár, hogy a címszó maga nem közli az egyéb nyelvű alakokat.

A nagyon precíz, gondosan és szépen szerkesztett kötet összesen 7636 címszót közöl — voltaképpen igen keveset, hiszen a kelet-európai országok németisége esetében az illető országok egészére vonatkozó fontos irodalmat is felveszik. Különösen kevés az angol nyelvű anyag (pl. nem vették fel a Cambridge History of Poland két kötetét). Magyar vonatkozást közvetlenül nem kérhetünk számon, hiszen a kiadó Intézet felfogása szerint Magyarország már Délkelet-Európához tartozik. Szlovákiával kapcsolatban azonban akad magyar anyag is, de furcsa, hogy Kosáry nagy bibliográfiája hiányzik, a Tóth Zoltán-féle megvan (a szerkesztő nevének feltüntetése nélkül). A magyar címek pontos írása és fordítása feljogosít arra a reményre, hogy a lett, észt vagy litván címfordítások is jők. (Bár a magyar anyagban is akad pontatlanság: 5744. a Magyar történelmi emlékek. Diplomáciai emlékek sorozatot Denkmäler der Diplomatiknak fordították). Persze végeredményben nem a magyar történelmi anyagban való tájékoztatást várjuk ettől a bibliográfiától. Ami viszont eredeti célját illeti, tehát, hogy elsősorban a kelet-európai terület németiségéről nyújtson

tájékoztatót, ennek a feladatnak a könyv általában megfelel. Annotációk nincsenek sehol, s így fasiszta fertőzött anyag is található (F. HRUŠOVSKÝ szlovák története pl. 5753. sz.), a kiadás helye és éve az egyetlen óvatosságra intő támpont az ilyen esetekben. Tehát bizonyos óvatossággal és annak a tudatában, hogy a legfrissebb anyag hiányzik, a nyugati nyelvű pedig gyér, a könyvet tudományos könyvtáraink kutatói nyilván nagy haszonnal forgathatják.

NIEDERHAUSER EMIL

Saginati, Liana—Calcagno, Giacomina: La collezione dantesca della Biblioteca Civica Berio di Genova. Presentazione di Giuseppe Piersantelli. Firenze, 1966. Olschki. 506 l. XIX t. (Biblioteca di Bibliografia Italiana, XLVI.)

A *Bibliofilia* mellékleteként jelennek meg 1923 óta a firenzei Olschki kiadásában a *Biblioteca di Bibliografia Italiana* kötetei. A sorozat eddig közreadott 50 kötetével felöleli az olasz irodalom számos jelentős területét. V. MONTI, V. ALFIERI, G. LEOPARDI, G. PARINI egész életművét bemutató bibliográfiai nemzetközi hírnévretettek szert, de jelentős a sorozat többi tagja is, közöttük két olyan könyvtári segédlet, mint a nálunk is jólismert G. FUMAGALLI: *Vocabolario bibliografico* és O. PINTO: *Le bibliografie nazionali* c. kötet. E nagyműltű sorozatban mutatták be kiváló olasz könyvtárak több jelentős olasz könyvtár ritkabeccsű állományát, kódex és ősnymotvány gyűjteményét is.

SAGINATI és CALCAGNO munkája a genovai „Berio” városi könyvtár híres DANTE-gyűjteményét mutatja be pontos bibliográfiai leírásokban, szükségszerű elemzésekkel, jelezve minden esetben a kötetek provenienciáját s feltüntetve azokat a legnevesebb szerzőket, akiknek munkájában az adott műre utalás történik, vagy ahol a mű részletes leírása megtalálható.

A Biblioteca Civica Berio DANTE-gyűjteménye három különböző magánkönyvtár összevonásával jött létre. Legjelentősebb ezek közül az angol eredetű Evan MACKENZIE-gyűjtemény, amelyben a *Commedianak* nem kevesebb, mint 350 kiadása volt meg s amely 1939-ben adományozás révén került Genova tulajdonába. A város az értékes adományt 1958-ban adta át a Berio könyvtárnak.

A. BEER neves bibliofil DANTE-gyűjteménye a második világháború után

vétel útján került a könyvtárba. Jelentősége abban áll, hogy a dantológia egyik legfontosabb gyűjteménye Itáliában, amit legjobban igazol a következő adat: a *Divina Commedia* 518 kiadása van meg állományában (a legrégebb 1477-ből való). Ehhez a gazdag anyaghoz 226 olyan mű tartozik, amelyből 144 a *Divina Commedia* fordításait tartalmazza. A monografikus részt 3500 DANTERŐL szóló, folyóiratban s különlenyomatokban megjelent tanulmány egészíti ki.

Két kódex közül az egyik papírra, humanista minuszkulával írt, miniált, XV. századi, 281×184 cm méretű, 244 lapból álló kézirat, mely a *Commedia* szövegét tartalmazza. Egykor a genovai Durazzo GIUSTINIANI családi könyvtárnak volt a része. A másik kódex hártýára írt, 250×190 cm méretű, 162 lapból álló szövege a *Commediának*, 1454-ben készítették. E gótikus minuszkulákkal írt s gazdagon miniált kódex korábban ugyancsak a Durazzo GIUSTINIANI családé volt.

A *Commedia* ősnymotvány-példányai a velencei Vindelino da SPIRA (1477), a firenzei Nicolo di LORENZO (1481), a velencei Ottaviano SCOTO (1484), a breisciai Bonino de BONINI (1487), a velencei Bernardino BENALI és Matteo CODECÀ (1491), az ugyancsak velencei Piero di PIASI (1491), CODECÀ (1493) és Piero QUARENZI (1497) nyomdájából valók. E felsorolás azt jelzi, hogy a *COMEDIA* létező 15 ősnymotvány-kiadása közül 8 van meg a Berio könyvtár állományában.

A XVI. századi összes „biztos” kiadások a könyvtárban megtalálhatók. A XVII. században DANTE az irodalmi érdeklődés háttérébe került, de a XVIII. században valósággal „újra felfedezték”. A „la fortuna di DANTE” igazi kibontakozása azonban a XIX. század s ez a tény a könyvtár állományában is tükröződik: a *Divina Commedia* a múlt században négyszáznál több kiadásban jelent meg, amelyből a Berio könyvtárban csak 40 kiadás hiányzik.

A szerzők a két kódex leírása után az *Opera Omnia*-kat, majd az antológiákat, a *Commedia* kiadásait, DANTE kisebb munkáit, majd a fordításokat mutatják be.

A kitűnően szerkesztett és igen szép kiállítású bibliográfiának DANTERŐL szóló részében az egyes tételek a szerzők betűrendjében sorakoznak. Tárgyszómutatója nincs a vastkos kötetnek, ami a DANTERŐL szóló irodalom 2679 tétele között a keresést felelt megnehezíti.

Magyar szempontból — nem a szerzők hibája — az egyébként gazdag gyűjteményt fogyatékosnak kell tekintenünk. A *Divina Commedia* fordításai között 31 angol, 22

német, 7 latin, ugyanannyi spanyol, 6 holland és sok másnyelvű fordítás szerepel. A magyar fordítások közül sajnálatos módon csak Cs. PAPP József prózai átírása található a nagy mű első részéből. (Kolozsvár, 1896.) Hiányzik CSÁSZÁR Ferenc, SZÁSZ Károly, hiányzik BABITS...

A DANTE-ről szóló irodalmi felsorolásban már több magyar nevet találhatunk ARANY Jánostól KASTNER Jenőn át TERNAY Kálmánig de itt is hiába keressük PÉTERFY Jenő, FÜLEP Lajos, SALLAI Géza, MELLER Péter, KARDOS Tibor és még sok neves dantológus tanulmányát, hiányzik a kisebb művek fordításai közül JÉKELY Zoltán, RÓNAI Mihály András, KÉPES Géza és DANTE többi magyar fordítójának a neve. Úgy vélem, az ilyen hiányosságokban mi, magyarok is hibásak vagyunk. A kis népek kultúrájának eredményeit sokkal inkább maguknak a kis népeknek kellene a világ tudomására hozni s eljuttatni minden fontos helyre. DANTE vonatkozásában a genovai Berio könyvtárt ilyennek kell tekinteni.

TOMBOR TIBOR

Mestra di codici ed edizioni dantesche.

(20 aprile — 31 ottobre 1965.) Catalogo I. Comitato Nazionale per la celebrazione del VII. centenario della nascita di Dante. Firenze, 1965. R. Sandron. 278 l. XXVI t.

DANTE Alighieri születése 700. évfordulóját világszerte a nagy költőt megillető fényvel és méltósággal ünnepelték meg. Akadémiák és irodalmi társaságok nemes vetélkedésében is kimagaslott a firenzei Biblioteca Nazionale Centrale-ban szervezett rendkívül gazdag jubileumi DANTE kiállítás. Szervezőbizottságát köztársasági elnökkel rendezettel már 1964 tavaszán létrehozták. E bizottság tagjain kívül a kiállítás munkáiban való közreműködésre 12 jeles külföldi dantológust is meghívtak, közöttük hazánkfíat KARDOS Tibort. A nagyszabású kiállítás gyakorlati megvalósítását N. MAZZARACCHIO, a Direzione Generale delle Accademie e Biblioteche elnöke, F. BARBERI bibliográfiai főfelügyelő és E. CASAMASSIMA, a firenzei Biblioteca Nazionale Centrale igazgatója irányításával szűkebb bizottság végezte el.

A kiállítás — mint az ismertetett katalógusból megállapítható — jelentőségében a korábbiakat messze felülmúlta azért, hogy a kiállított anyag provenienciáját illetően kiterjedt egész Itáliára, kizárta azonban a külföldi értékeket.

E nemzeti jellel nem kívánta elhomályosítani DANTE világirodalmi jelentőségét,

éppen ellenkezőleg, olasz részről az a szándék jutott ezzel kifejezésre, hogy a külföldi DANTE kiállításokat az ott őrzött jelentős, ritkabeccsű DANTE címéliumok körül kell kialakítani, jelezve, hogy DANTE-t olyan költőnek tekintik a világ, „cui mundus est patria”.

A kiállítás célja ezen túlmenően az volt, hogy kifejezze a DANTE iránti évszázados érdeklődést, megbecsülést nemcsak a tudományos kutatók, nemcsak a magas képzettségű irodalmárok, de a különböző társadalmi rétegek részéről is éspedig Itália egész területére vonatkoztatva. Másrészt: a kiállítás nemcsak a szakértők számára legyen élmény a maga finoman megfogalmazott mondanivalójával, hanem az „italiano comune”, az átlagkultúrájú olasz s a Firenzében megforduló idegenek számára is.

A 400 kiállított dokumentumnak közel a fele — 192 tétel — kódexből állt.

A kiállítást egy „eszmei DANTE-könyvtár” vezette be, állománya olyan korabeli művek voltak, amelyekből DANTE idézett, amelyeket tehát olvasnia kellett.

Dante „Commedia”-jának legrégebbi datált kódexét (1336) a toszkán, umbriai, casentinoi példányok, a romagnai, velencei, bergamoi, nápolyi átírások követik.

A kiállítás kódex-érdekességei közt is figyelemre méltó volt a *Commedia* legrégebbi latin fordítása a XIV. sz. közepéről; a hexameteres fordítás a *Commedia* legrégebbi, 16. századi francia fordítása.

A kódexeket a DANTE-ről szóló irodalom, TASSO postillái, LEOPARDI, CARDUCCI, PASCOLI, d'ANNUNZIO DANTE versei követték. A kiállításnak ezt a részét A. GRAMSCI híres füzetsorozatából a XIII. Quaderno zárja le, az *Il canto decimo dell'Inferno* c. tanulmányával.

Az *editiones principes* sort egy római ösnyomtatvány — *Lactantii Firmiani de divinis institutionibus*, SWEYNHEIM, 1468 — nyitotta meg, amelyben az *Inferno* (XXIV. 106—11.) két terzinája található. Kiállították természetesen a híres foligno *editio princeps*et is (Giovanni NUMEISTER, 1472), s a *Commedia* következő évszázadokból származó legszebb nyomtatott példányait, az 1472. évi mantovai, az 1477. évi nápolyi, az 1478. évi milánói, Aldus MANUTIUS 1502. évi s az 1555. évi velencei kiadást is, amely a *Commedia* cím mellett először használja a „Divina” jelzőt. A sort a G. DORÉ által illusztrált 1861—8. évi francia kiadás s még néhány érdekes dokumentum zárta le.

A költő *Vita Nuova* c. művét hat, a *Le Rimet* öt, az *Il Convivio*t, a *De Vulgari Eloquentia*t három-három, a *Monarchiá*t

négy kiadvány képviselte. Ezt követően a kiállítás rendezői az olasz nyelvű összes műveket mutatták be, majd a fordítások következtek. E sort méltó módon zárta le a KARDOS Tibor gondozásában 1962-ben megjelent *Dante összes művei* címet viselő igen szép kötet.

A kiállítás minden vonatkozásban kitűnően megfelelt a bevezetőben vázolt célkitűzéseknek: egybe tudta fogni a dantei humanizmus végtelen horizontját a nagy költő és halhatatlan remekművei minél mélyebb megismerésére.

TOMBOR TIBOR

TARTALOM

<i>Mezey László</i> : A latin írás magyarországi történetéből. II. Az írásgyakorlat kettéválása.....	205
<i>Csapodi Csaba</i> : Az úgynevezett „Liber de septem signis”. Kyeser „Bellifortis”-ának budapesti töredékéről — Das sogenannte „Liber de septem signis”. (Ein Buda-pester Fragment des „Bellifortis” von Kyeser)	217

KÖZLEMÉNYEK

<i>Jakó Zsigmond</i> : Erdély és a Corvina.....	237
<i>Bakos József</i> : Rákóczi György könyvtárának történetéhez.....	244
<i>Füves Ödön</i> : Egy pesti görög könyvtára 1820-ban.....	245
<i>Galamboš Ferenc</i> : Fülöp Zsigmond és a Darwin c. folyóirat.....	247
<i>Péter László—Reguli Ernő</i> : A Szikra kiadó szegedi tevékenysége.....	251

MAGYAR KÖNYVESHÁZ

<i>Holl Béla</i> : Ponciánus históriája XVI. századi kolozsvári kiadásának töredékéről..	255
<i>Herepei János</i> : Hornius György Szent genealógiájának magyar kiadása.....	259

FIGYELŐ

<i>Kóshalmi Béla</i> : A „Magyar Könyvészet” újabb kötetei. Az 1964. évi kumuláció és a felszabadulásunk utáni első ciklus (1945—1960) I. kötete.....	262
<i>Rózsa György</i> : A hungarica-dokumentáció néhány vonatkozásáról.....	264
<i>Sallai István</i> : Kellner Béla állami díjas.....	268
<i>Voorhoeve, J.</i>	269
<i>Sz.</i> : Orvosi szakkönyvtáros-konferencia.....	269
<i>d. gy.</i> : 1970-ben új épületbe költözik a belgrádi Nemzeti Könyvtár.....	270
<i>Da</i> : Nem rossz üzlet az ingyen képmelléklet	271
<i>Munkácsi Piroska</i> : A mai észtt exlibris	271

SZEMLE

Adattár a XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez I. köt. (Ism. <i>Borsa Gedeon</i>)	272
<i>Uhlmann Aladár</i> : A kohászat az Egyetemes Tizedes Osztályozás keretében (Ism. <i>Babiczky Béla</i>)	272
<i>Clair, Colin</i> : A history of printing in Britain (Ism. <i>D—a</i>).....	273
<i>Livois, René de</i> : Histoire de la presse française I. (Ism. <i>D. B.</i>).....	274
<i>Ranganathan, S. R.—Neelamegham, A.</i> : Classified catalogue code with additional rules for dictionary catalogue code (Ism. <i>Babiczky Béla</i>)	275
<i>Paupié, Kurt</i> : Handbuch der österreichischen Pressegeschichte. Bd. II. (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	276
<i>Alexander Hyatt King</i> két könyvéről (Ism. <i>Pethes Iván</i>)	278

BIBLIOGRÁFIÁK

<i>Gábor Imréné</i> : Kommunista rölapok bibliográfiája 1919—1944. (Ism. <i>Munkácsi Piroska</i>)	279
List of current serials (Ism. <i>Németh Mária</i>)	279
<i>Munkácsi Piroska</i> : Az 1961. és 1962. évi grafikai plakátok és metszetek (Ism. <i>Dávid Katalin</i>)	280
Bücherkunde Ostdeutschlands und des Deutschtums in Ostmitteleuropa (Ism. <i>Niederhauser Emil</i>)	281
<i>Saginati, Liana—Calcagno, Giacomina</i> : La collezione dantesca della Biblioteca Civica Berio di Genova (Ism. <i>Tombor Tibor</i>)	282
<i>Mostra di codici ed edizioni dantesche</i> (Ism. <i>Tombor Tibor</i>)	283

TABLE DES MATIÈRES

<i>L. Mezey</i> : Contributions à l'histoire de l'écriture latine en Hongrie. 2. La bifurcation dans la pratique de l'écriture.....	205
<i>Cs. Csapodi</i> : «Liber de septem signis». Le fragment du «Bellifortis» de Kyeser conservé à Budapest (Avec résumé en allemand).....	217

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>Zs. Jakó</i> : La Transylvanie et la Bibliotheca Corvina.....	237
<i>J. Bakos</i> : Contributions à l'histoire de la bibliothèque de György Rákóczi, prince de Transylvanie.....	244
<i>Ö. Füves</i> : La bibliothèque d'un Grec à Pest en 1820.....	245
<i>F. Galambos</i> : La revue «Darwin» (1912—1919).....	247
<i>L. Péter—E. Reguli</i> : L'activité de l'édition Szikra à Szeged.....	251

ANCIENS IMPRIMÉS HONGROIS

<i>B. Holl</i> : Le fragment d'une édition de l'histoire de Pontiane imprimée à Kolozsvár au XVI ^e siècle.....	255
<i>J. Herepei</i> : L'édition hongroise de la «Généalogie sainte» de György Hornius....	259

CHRONIQUE

<i>B. Kóhalmi</i> : La «Bibliographie Hongroise» (Magyar Könyvészet) 1945—1960....	262
<i>Gy. Rózsa</i> : Quelques problèmes de la documentation des Hungarica.....	264
<i>I. Sallai</i> : Béla Kellner.....	268
<i>J. Voorhoeve</i>	269
<i>Sz.</i> : Conférence des bibliothécaires médicaux.....	269
<i>d. gy.</i> : La Bibliothèque Nationale de Belgrad emménagera dans un nouveau bâtiment en 1970.....	270
<i>Da.</i> : Le supplément illustré gratuit fait un bon chiffre d'affaires.....	271
<i>P. Munkácsi</i> : L'exlibris esthonien d'aujourd'hui.....	271

COMPTE RENDUS CRITIQUES

Herepei János: Adattár a XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez (<i>G. Borsá</i>).....	272
Uhlmann Aladár: A kohászat az Egyetemes Tizedes Osztályozás keretében (<i>B. Babiczky</i>).....	272
Clair, Collin: A history of printing in Britain (<i>D—a</i>).....	273
Livois, René: Histoire de la presse française (<i>D. B.</i>).....	274
Ranganathan, S. R.—Neelamagham, A.: Classified catalogue code with additional rules for dictionary catalogue code (<i>B. Babiczky</i>).....	275
Paupié, Kurt: Handbuch der österreichischen Pressegeschichte. Bd. II. (<i>B. Dezsényi</i>)	276
Deux livres de Alexander Hyatt King (<i>I. Pethes</i>).....	278

BIBLIOGRAPHIES

Gábor Imréné: Kommunista rölapok bibliográfiája 1919—1944 (<i>P. Munkácsi</i>)	279
List of current serials (<i>M. Németh</i>).....	279
Munkácsi Piroska: Az 1961. és 1962. évi grafikai plakátok és metszetek (<i>K. Dávid</i>)	280
Bücherkunde Ostdeutschlands und des Deutschtums in Ostmitteleuropa (<i>E. Niederhauser</i>).....	281
Saginati, Liana—Calcagno, Giacomina: La collezione dantesca della Biblioteca Civica Berio di Genova (<i>T. Tombor</i>).....	282
Mostra di codici ed edizioni dantesche (<i>T. Tombor</i>).....	283